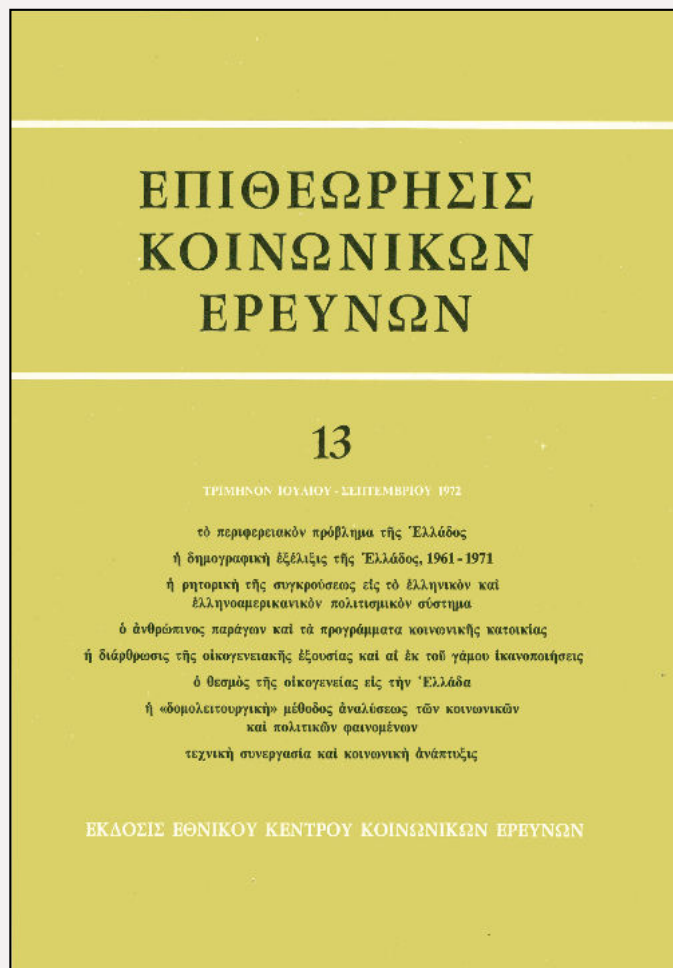

Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών

Τομ. 13, 1972

Η δημογραφική εξέλιξις της Ελλάδος, 1961-1971

Sivignon Michel

Πανεπιστήμιον της Lyon

Δημητράς Ηλίας

Ζομπανάκης Γεώργιος Λ.

<https://doi.org/10.12681/grsr.492>

Copyright © 1972 Michel Sivignon, Ηλίας
Δημητράς, Γεώργιος Λ. Ζομπανάκης

To cite this article:

Sivignon, M., Δημητράς, Η., & Ζομπανάκης, Γ. (1972). Η δημογραφική εξέλιξις της Ελλάδος, 1961-1971. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 13(13), 72-75. doi:<https://doi.org/10.12681/grsr.492>

ἡ δημογραφικὴ ἐξέλιξις τῆς Ἑλλάδος, 1961-1971

ὑπὸ

Michel Sivignon

Βοηθοῦ-Καθηγητοῦ τῆς Γεωγραφίας
εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Lyon (Γαλλία)

Μετάφρασις ἐκ τῆς *Revue de Geo-*
graphie de Lyon, No. 1, 1972, ὑπὸ Ἡλίας
Δημητρά καὶ Γεωργίου Α. Ζομπανάκη

Τὰ προσωρινὰ ἀποτελέσματα τῆς Γενικῆς Ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ τῆς 14.3.1971 ἀποκαλύπτουν τὴν ἑκτασιν τῶν δημογραφικῶν ἀναστατώσεων, τὰς ὁποίας ὑπέστη ἡ Ἑλλάς κατὰ τὰ τελευταῖα δέκα ἔτη.

Ἡ παρατηρηθεῖσα ἐλαφρὰ αὐξησης τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ ἀποκρύπτει τὴν ὑπερβολικὴν συγκέντρωσιν εἰς τὰ δύο κυριώτερα πολεοδομικά συγκροτήματα καί, παραλλήλως, τὴν δημογραφικὴν κατάρρευσιν τῆς ἐλληνικῆς υπαίθρου.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν δεκαετίαν 1961-1971, παρετηρήθη μετρία μέση ἐτησία αὐξησης τῆς τάξεως 0,4%, ἡ ὁποία εἶναι κατὰ πολὺ κατωτέρα τῶν χωρῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης (εἰς τὴν Γαλλίαν 1,1% ἐτησίως μεταξὺ 1962-1968). Ἡ ἐκπληκτικὴ αὐξησης τῆς ἀποδημίας ἀπὸ τὸ 1960 εἶναι αἰτία αὐτῆς τῆς στασιμότητος τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ, δεδομένου ὅτι ἡ φυσικὴ αὐξησης παρέμεινεν εἰς τὸ ὕψος τῆς τάξεως 1% ἐτησίως.

Ἀλλὰ καὶ ἡ μετρία αὐτῆς αὐξησης ἔχει κατανεμηθῇ κατὰ τρόπον πολὺ ἄνισον. Ἡ συσσωρεύσις τοῦ πληθυσμοῦ εἰς δύο μεγάλα πολεοδομικά συγκροτήματα, τῆς Πρωτεύουσας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐντὸς δέκα ἐτῶν ἄνοδον τοῦ ποσοστοῦ αὐτῶν ἀπὸ 25% εἰς 37% ἐπὶ τοῦ συνολικοῦ ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ.

Παραλλήλως, κατὰ τὴν αὐτὴν δεκαετίαν, ἐσημειώθη ἡ δημογραφικὴ κατάρρευσιν τῆς ἐλληνικῆς υπαίθρου. Ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς ἡλαττώθη εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, πλὴν τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς.

1. γενικὰ δημογραφικὰ χαρακτηριστικά

Τὸ ὕψος εἰς τὸ ὁποῖον ἀνέρχεται ὁ ἐλληνικὸς πληθυσμὸς, κατὰ τὰ προσωρινὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς, ἦτοι 8.736.000 κάτοικοι, εἶναι πολὺ κατώτερον ἀπὸ ὅ,τι ὑπελόγιζεν ἡ Στατιστικὴ Ὑπηρεσία, ἥτις προέβλεπεν ὅτι ὁ πληθυσμὸς θὰ ἀνήρχετο εἰς τὸ ὕψος τοῦτο κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1967. Ἡ ὑπερεκτίμησις αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν σπουδαιότητα τῆς ἀποδημίας.

Πράγματι, κατὰ τὴν δεκαετίαν 1961-1971, τὸ ποσοστὸν τῆς φυσικῆς αὐξήσεως διειτηρήθη εἰς τὰ αὐτὰ ἐπίπεδα. Τὸ ποσοστὸν γεννητικότητος ἦτο 17,9‰ κατὰ τὸ 1961 ἔναντι 16,3‰ κατὰ τὸ 1970, ἐνῶ τὸ ποσοστὸν θνησιμότητος ἀνῆλθε κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον ἀπὸ 7,6‰ εἰς 8,3‰. Ἀπέμεινε λοιπὸν κατὰ μέσον ὅρον ποσοστὸν ἐτησίας αὐξήσεως 1% περίπου. Διὰ τὴν δεκαετίαν, ἐπομένως, θὰ ἔπρεπεν, ἂν ὑπῆρχεν ἰσοζύγιον μεταναστεύσεως-παλιννοστήσεως, νὰ ἀναμένωμεν αὐξησης τοῦ πληθυσμοῦ ἄνωτέραν τοῦ 10%, ἦτοι περὶ τὰ 850.000 ἄτομα. Ἐξ ἄλλου μεταξὺ τῶν δύο προηγουμένων ἀπογραφῶν τοῦ 1951 καὶ τοῦ 1961, ὁ ἐλληνικὸς πληθυσμὸς εἶχε παρουσιάσει αὐξησης κατὰ 755.000 μονάδας.

Ἀπὸ τὸ 1961 ἕως τὸ 1971, ἡ πραγματικὴ αὐξησης ἀνῆλθεν εἰς 347.000 ἄτομα. Συνεπῶς, πρέπει νὰ δε-

χθῶμεν ὅτι ἡ ἀρνητικὴ διαφορὰ τοῦ μεταναστευτικοῦ ἰσοζυγίου ἀνέρχεται εἰς 500.000 μονάδας περίπου. Ὁ ἀριθμὸς ὅμως τῶν καταγραφέντων μεταναστῶν πρὸς τὸ ἐξωτερικόν, ἀπὸ τοῦ 1961 μέχρι τοῦ 1971, ἀνέρχεται εἰς 850.000 πρόσωπα. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπικρατεῖ ἡ θεωρία ὅτι τὸ 1/3 περίπου τῶν μεταναστῶν ἐπιστρέφει εἰς τὴν χώραν (αἱ ἐπιστροφαι δὲν καταγράφονται πλήρως). Βάσει τῶν προηγηθέντων, ἡ θεωρία αὕτη εἰς τὰς γενικὰς τῆς γραμμᾶς δικαιώνεται. Ἀλλὰ εἶναι δύσκολον νὰ προβλέψωμεν τί θὰ ἀπογίνουν οἱ Ἑλληνες μετανάσται εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην (Γερμανίαν, Ἑλβετίαν, Βέλγιον, Ὀλλανδίαν, Σουηδίαν).

Εἶναι πιθανὸν ἡ μετανάστευσις νὰ μὴ εἶναι ὀριστική, ἂν πιστεύσωμεν τὰς δηλώσεις τῶν ἰδίων τῶν μεταναστῶν. Ἐν τούτοις, παραμένει τὸ ἐρώτημα: τί θὰ ἀπογίνουν, πράγματι, αἱ οἰκογένειαι, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἐγκατασταθῇ ἀπὸ πέντε καὶ πλέον ἐτῶν εἰς τὰς δὺχθας τοῦ Ρήνου;

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς ἀφαιμάξεως συνίσταται εἰς ἀρνητικὸν ὑπόλοιπον τοῦ μεταναστευτικοῦ ἰσοζυγίου 0,6% ἐτησίως.

2. κατανομή τῆς πληθυσμιακῆς αὐξήσεως κατὰ περιφέρειας

Ἡ μελέτη τῆς κατὰ περιφέρειαν κατανομῆς τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ ἐπισημαίνει ἀμέσως τὸ καταπληκτικὸν φαινόμενον τῆς συγκεντρώσεως εἰς τὴν Πρωτεύουσαν.

Κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν, ηὔξηθησαν μόνον ἡ περιοχὴ Πρωτευούσης καὶ ἡ περιβάλλουσα αὐτὴν περιφέρεια, δηλ. ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, κατὰ 37% καὶ 1% ἀντιστοίχως. Εἰς ὅλας τὰς ἄλλας περιφέρειας ὁ πληθυσμὸς ἠλαττώθη: Πελοπόννησος -10%, Ἰόνιοι Νῆσοι -14%, Ἡπειρος -12%, Θεσσαλία -4%, Μακεδονία -1%, Θράκη -12%, Νῆσοι Αἰγαίου -13%, Κρήτη -6%.

Προσωρινὰ ἀποτελέσματα Ἀπογραφῆς Πληθυσμοῦ 1971

Γεωγραφικὸν Διαμερίσμα	Αὐξήσις εἰς ἀπόλυτον ἀριθμὸν (1961-1971)	Ποσοστὰ 1961-1971 %
Τ.Δ. Πρωτευούσης	677.498	+37 %
Υπόλοιπον Στερεᾶς Ἑλλάδος	13.841	+1 %
Πελοπόννησος	-112.590	-10 %
Ἰόνιοι Νῆσοι	-28.940	-14 %
Ἡπειρος	-43.046	-12 %
Θεσσαλία	-30.684	-4 %
Μακεδονία	-12.956	-1 %
Θράκη	-27.258	-12 %
Νῆσοι Αἰγαίου	-61.001	-13 %
Κρήτη	-27.050	-6 %
Σύνολον Χώρας	+347.814	+4,1 %

Ὅλα τὰ μεγάλα «γεωγραφικὰ διαμερίσματα» ἐκκενοῦνται, πλὴν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται ἡ Πρωτεύουσα. Κατὰ τὴν προηγούμενην δεκαετίαν 1951-1961, μόνον αἱ Ἰόνιοι Νῆσοι, ἡ Πελοπόννησος καὶ αἱ Νῆσοι Αἰγαίου εἶχον σημειώσῃ μείωσιν πληθυσμοῦ. Τὰ ἄλλα διαμερίσματα εἶχον ἐμφανίσῃ ἐλαφρὰν αὐξήσιν.

Ἡ ἐξέτασις τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ νομὸν εἶναι ἐξ ἴσου ἐνημερωτική, ὅσον καὶ ἡ μελέτη τούτου κατὰ διαμερίσματα. Ἐπὶ 49 νομῶν τῆς Ἑλλάδος, μόνον 6 ἔχουν πληθυσμὸν ὁ ὅποιος αὐξάνει. Ἐκ τῶν 6 τούτων οἱ 4 σημειώνουν αὐξήσιν μικροτέραν τῆς μέσης αὐξήσεως τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας. Μόνον ὁ νομὸς Ἀττικῆς καὶ ὁ νομὸς Θεσσαλονίκης ἐμφανίζουν ρυθμὸν αὐξήσεως ἀνώτερον τοῦ μέσου ἐθνικοῦ ὁρου.

Ὁ τοιοῦτος γεωγραφικὸς περιορισμὸς τοῦ ἐλληνικοῦ δημογραφικοῦ δυναμισμοῦ εἶναι ἰδιαίτερος αἰσθητός, ἂν ἐξετάσωμεν τὰς περιοχὰς τῶν ὁποίων ὁ πληθυσμὸς ηὔξηθη μεταξὺ 1951-1961. Κατὰ τὴν δεκαετίαν ταύτην μόνον 16 νομοὶ (ἀντὶ 43 κατὰ τὴν περίοδον 1961-1971) εἶδον τὸν πληθυσμὸν τῶν νὰ μειοῦται.

Αἱ ὑπὸ μαρμασμὸν περιοχαὶ ἦσαν ἐντοπισμέναι εἰς τὰς νήσους καὶ τὴν Πελοπόννησον. Εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα, μεταξὺ 1951 καὶ 1961 δὲν εἶχε σημειωθῇ μείωσις παρὰ μόνον εἰς τοὺς νομοὺς Φωκίδος, Φλωρίνης καὶ Ξάνθης. Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν δεδουλευμένων τούτων, δημιουργεῖται ἡ ἐντύπωσις καταρρεύσεως τῆς ἐπαρχίας κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν. Εἰς ὁρισμένας περιπτώσεις, μάλιστ, διακυβεύεται τὸ μέλλον ὁλοκληρῶν περιοχῶν: Εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἡ Λακωνία ἀπώλεσε 19% τοῦ πληθυσμοῦ της, ἡ Μεσσηνία 18%, ἡ Ἀρκαδία 17%. Εἰς τὴν Ἡπειρον, ἡ Θεσπρωτία ἐστερήθη τοῦ 22% τῶν κατοίκων της. Εἰς τὴν Πίνδον, ἡ Εὐρυτανία ἐγκαταλείπεται ἀπὸ 26% τῶν ὁρεσβίων της. Ἐντὸς τῆς Μακεδονίας, ἡ πτώσις ἐμφανίζεται ὡς ἐξῆς: 19% εἰς τὰ Γρεβενά, 25% εἰς τὴν Δράμαν, 22% εἰς τὴν Φλώριναν, 18% εἰς τὰς Σέρρας. Ἡ Μυτιλήνη βλέπει νὰ φεύγουν 18% τοῦ πληθυσμοῦ της, ἡ Σάμος 20%. Εἶναι εὐνόητον ποῖα τραύματα προκαλεῖ ἡ αἰμορραγία αὕτη.

3. πόλεις καὶ ὑπαίθρος

Εἰς τὴν πληθυσμιακὴν μείωσιν εἶναι φυσικὸν ὅτι ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς εἶχε τὸ προβάδισμα. Διὰ τοῦτο δὲν θὰ ἐκπλαγῶμεν, ἂν διαπιστώσωμεν ὅτι οἱ μόνον παρουσιάζοντες αὐξήσιν νομοὶ εἶναι ἐκεῖνοι εἰς τοὺς ὁποίους δεσπόζει μία ἀναπτυσσομένη πόλις: Αἱ Ἀθῆναι δεσπόζουν εἰς τοὺς νομοὺς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, ἡ Θεσσαλονίκη εἰς τὸν νομὸν τῆς καὶ τὸν νομὸν Ἡμαθίας, ἡ Λάρισα καὶ τὸ Ἡράκλειον εἰς τοὺς ὁμωνύμους νομοὺς.

α) Ἡ ὕπαιθρος

Θὰ συμπεριλάβωμεν εἰς τὸν ἀγροτικὸν πληθυσμὸν, τὸν πληθυσμὸν τῶν οἰκισμῶν οἱ ὅποιοι ἔχουν ὀλιγωτέρους τῶν 2.000 κατοίκων, καὶ τὸν πληθυσμὸν τῶν κομποπόλεων μεταξὺ 2.000 καὶ 10.000 κατοίκων, παρ' ὅλον ὅτι ὁ πληθυσμὸς αὐτῶν τῶν τελευταίων κατατάσσεται ἀπὸ τὴν Στατιστικὴν Ὑπηρεσίαν εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ ἡμιαστικοῦ πληθυσμοῦ.

Ἡ σύγκρισις τῆς ἐξελίξεως κατὰ τὰς περιόδους 1951-1961 καὶ 1961-1971 ἀποκαλύπτει ὅτι ἡ τελευταία δεκαετία ἐπέφερε πραγματικὴν ἀναστάτωση εἰς τὴν ἐλληνικὴν ὕπαιθρον. Μέχρι τοῦ 1961 μόνον αἱ κατὰ παράδοσιν μεταναστευτικαὶ περιοχαί, δηλαδὴ αἱ νῆσοι καὶ ἡ Νότιος Πελοπόννησος, ὕφισταντο τὴν ἀπώλειαν σημαντικοῦ μέρους τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ τῶν. Εἰς τὰς περιοχὰς αὐτάς προσετίθεντο ὁ νομὸς Ξάνθης, ἐκ τοῦ ὁποίου μέρος τῆς τουρκικῆς μειονότητος μετηνάστευσεν ἐξ αἰτίας τῆς πολιτικῆς ἐντάσεως μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, ἔνεκα τοῦ Κυπριακοῦ, καὶ μία ὀρεινὴ περιοχὴ πλησίον τῶν ἐλληνικῶν συνόρων πρὸς Γιουγκοσλαβίαν καὶ Ἀλβανίαν. Ἀντιθέτως, πολλοὶ νομοὶ τῆς Θεσσαλίας, τῆς Ἡπείρου, τῆς Θράκης καὶ πρὸ πάντων τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας, παρουσίαζον μεγάλας πληθυσμιακὰς αὐξήσεις.

Ἀπὸ τὸ 1961 ἡ κατάστασις μετεβλήθη ριζικῶς. Εἰς τὰς παλαιὰς νοτίους περιοχὰς μεταναστεύσεως, ὅπου ἡ αἱμορραγία ἐξακολουθεῖ, προσετέθη ἔκτοτε ἡ περιοχὴ τῆς Πίνδου καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Μακεδονία, ὅπου ἡ αἱμορραγία εἶναι τεραστία (ἄνω τοῦ 30% εἰς νομὸν Δράμας) καὶ ἀπὸ ὅπου στρατολογοῦν ἐργάτας αἱ βιομηχανίαι τοῦ Ρήνου. Αἱ μόναι περιοχαὶ ὅπου σχεδὸν συγκρατεῖται τὸ ὕψος τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ εὐρίσκονται ἐπὶ τοῦ ἄξονος Ἀθηνῶν-Θεσσαλονίκης, εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Πελοπόννησον, τὴν Θράκην καὶ τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν. Εἰς ὁρισμένας ἐκ τούτων, ἐπιδροῦν ἀμέσως αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Θεσσαλονίκη (ἀστικοποίησις κομποπόλεων κάτω τῶν 10.000 κατοίκων, αὐξήσις τῶν κηπευτικῶν καλλιεργειῶν, τοῦ τοπικοῦ τουρισμοῦ). Διὰ τὰς ἄλλας περιοχὰς τὰ πλήρη ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς θὰ ἐπιτρέψουν νὰ δώσωμεν ἀσφαλεστέραν ἐρμηνείαν. Περὶ τοσούτου καὶ ἀπὸ αὐτὸ τοῦτο τὸ φαινόμενον τῆς ἐξόδου τοῦ καθαρῶς ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, τὸ ὅποιον παρατηρεῖται εἰς ὅλας τὰς Μεσογειακὰς χώρας, τὴν ἐλληνικὴν ἰδιομορφίαν ἀποτελεῖ αὕτη ἡ γενικευθεῖσα μείωσις τοῦ πληθυσμοῦ, δεδομένου μάλιστα ὅτι αὕτη παρατηρεῖται ὅχι μόνον εἰς μικροὺς οἰκισμοὺς μέχρι 2.000 κατοίκων ἀλλὰ καὶ εἰς ἡμιαστικοὺς οἰκισμοὺς μέχρι 10.000 κατοίκων. Ἀλλ' ὅμως αὕτη σημειοῦται ὅχι μόνον εἰς τοὺς ὀρεινοὺς νομοὺς, ὅπου τὸ καλλιεργήσιμον ἔδαφος σπανίζει, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ εἰς νομοὺς μὲ πεδιάδας δυναμένας νὰ διαθρέψουν πο-

λὺν κόσμον, ὥς αἱ πεδιάδες τῆς Δυτικῆς Θεσσαλίας, τῆς Ἀρτης ἢ τῆς Ἠλείας.

β) Αἱ πόλεις

Πλέον ἐκπληκτικὸν εἶναι ὅτι αἱ πόλεις δὲν ἐξαιροῦνται ἀπὸ τὸν μαρασμὸν. Ἐπὶ 52 πόλεων ἄνω τῶν 10.000 κατοίκων, 20 ἐμφανίζουν μείωσιν πληθυσμοῦ. Δὲν πρόκειται δὲ διὰ τὰς μικροτέρας τούτων (ἡ Καλαμάτα καὶ αἱ Σέρραι εἶχον τὸ 1961 ἄνω τῶν 40.000 κατοίκων). Εἰς ὁρισμένας ἐξ αὐτῶν ἡ καθοδικὴ πορεία εἶχεν ἀρχίσει κατὰ τὴν προηγουμένην δεκαετιῇ περίοδον. Πρόκειται διὰ νησιωτικὰς πόλεις, ὥς ἡ Κέρκυρα, ἡ Μυτιλήνη, ἡ Ἐρμούπολις, ἢ διὰ μικρὰς πόλεις τῆς ἐνδοχώρας, ἰδιαιτέρως μειονεκτούσας ἔνεκα τῆς ἀκριτικῆς θέσεώς των, ὥς ἡ Φλώρινα. Ἐκτοτε, ὅμως, τὸ κακὸν ἔλαβεν εὐρυτέρας διαστάσεις. Εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς νήσους, εἶναι ἀναπόφευκτος ὁ παραλληλισμὸς τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ πρὸς τὴν ἐξελίξιν τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ. Εἰς περιοχὰς ὅπου ἡ ὕπαιθρος ἐκκενοῦται, παρατηρεῖται μείωσις τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ. Τοιαύτη εἶναι ἡ περίπτωσις τῆς μεσημβρινῆς Πελοποννήσου, ὅπου 4 πόλεις φθίνουν, τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, ὅπου αἱ Σέρραι, ἡ Δράμα καὶ τὸ Κιλκίς ὑφίστανται τὸν ἀντικτυπον τῆς αἱμορραγίας ἢ ὅποια ἐπληξε τὰ χωρία τῆς περιοχῆς των.

Ἐπίσης, αἱ πόλεις τῶν νήσων, ὥς ἡ Χίος, ἡ Κάλυμνος, τὸ Ρέθυμνον, προσετέθησαν εἰς τὰς νησιωτικὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἐφθινον ἤδη καὶ κατὰ τὸ παρελθόν. Τέλος, μικροὶ λιμένες, ὥς ἡ Πρέβεζα καὶ τὸ Μεσολόγγιον, τῶν ὁποίων ἡ ἐπικοινωνία μετὰ τῆς ἐνδοχώρας των παρουσιάζει δυσχερείας, ἐπὶ πλέον δὲ ἀδυνατοῦν τεχνικῶς νὰ ἐξασφαλίσουν τὰς συναλλαγὰς ταύτης, ἀκολουθοῦν καθοδικὴν πληθυσμιακὴν πορείαν. Τὸ φαινόμενον τῶν φθινουσῶν ἐπαρχιακῶν πόλεων ἐκφράζει κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον τὴν ἐξάρτησιν αὐτῶν ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴν περιοχὴν των. Ἀναμφιβόλως, ὁρισμέναι τούτων εἶναι πόλεις γεωργῶν, ὥς ὁ Τίρναβος εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ὅπου 53% τοῦ πληθυσμοῦ ἀπασχολεῖται εἰς τὸν πρωτογενῆ τομέα. Ἐν τούτοις, καὶ αἱ ἄλλαι πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἀνεπτύσσοντο παραλλήλως πρὸς τὴν αὐξήσιν τοῦ γεωργικοῦ πλοῦτου, ὑποφέρουν ἀμέσως ἀπὸ τὴν χρονίαν ἀδυναμίαν τῆς ἀγροτικῆς κοινωνίας. Ἐλλείπει ἐπαρκοῦς βιομηχανικοῦ ἐξοπλισμοῦ, αἱ περισσότεραι πόλεις δὲν ἔχουν αὐτονομίαν ἐναντι τῆς ἀγροτικῆς περιοχῆς των.

Ἡ συγκέντρωσις τῆς οικονομικῆς δραστηριότητος περὶ τοῦ ἄξονος Ἀθηνῶν-Θεσσαλονίκης ἐξηκολούθησε νὰ αὐξάνη κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν. Αἱ δύο μεγάλαι πόλεις τοῦ ἄξονος τούτου εἶναι ἐπίσης ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ἐπεκτείνονται ταχύτερον ὅλων. Αἱ Ἀθῆναι ἠδξήθησαν εἰς πληθυσμὸν κατὰ 37%, ὅπερ ἐνισχύει τὴν θέσιν των ὥς

πρώτου αστικού κέντρου εις τὰ Βαλκάνια. Ἡ Θεσσαλονίκη ηὔξηθη κατὰ 44%, ποσοστὸν τεράστιον διὰ πόλιν τοιούτου μεγέθους. Ἡ αὔξησις τῆς Θεσσαλονίκης δύναται νὰ θεωρηθῇ εὐτυχής, διότι εἶναι ἀποτέλεσμα ἰσορροποῦ ἀναπτύξεως, ἐχούσης ὡς ἐπικέντρον τὸ διῦλιστῆριον πετρελαίου, τὴν χαλουργίαν καὶ τὸ ἐργοστάσιον λιπασμάτων, τὰ ὁποῖα μόλις πρὸ ἐτῶν ἐγκατεστάθησαν ἐκεῖ. Ἄλλαι πόλεις, αἱ ὁποῖαι ηὔξηθησαν ἄνω τοῦ 25%, εἶναι αἱ ἐξῆς: δύο βιομηχανικά κέντρα, ἡ Καστοριά (βιομηχανία καὶ βιοτεχνία γουναρικών λίαν εὐδοκιμοῦσαι) καὶ ἡ Πτολεμαῖς (ἐξόρυξις καὶ μεταποίησις τοῦ λιγνίτου)· δύο πόλεις εἰς ἀπόστασιν μόλις μιᾶς ὥρας ἐξ Ἀθηνῶν, ἡ Χαλκὶς καὶ ἡ Κόρινθος, εὐνοηθεῖσαι ἐκ τῆς ἐγκαταστάσεως ὀρισμένων βιομηχανιῶν αἱ ὁποῖαι ἀπεμακρύνθησαν ἐκ τῆς Πρωτευούσης, ἔνεκα ἀποκεντρώσεως· δύο Θεσσαλικάι πόλεις, τὰ Τρίκαλα, κυριώτερον κέντρον τῆς Δυτικῆς Θεσσαλίας, καὶ ἡ Λάρισα, ἡ ὁποία τείνει νὰ γίνῃ συγχρόνως περιφερειακὴ πρωτεύουσα τῆς Θεσσαλίας καὶ συνδετικὸς κρίκος μεταξὺ Θεσσαλονίκης καὶ Ἀθηνῶν. Εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἡ μεγάλη

αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ Ἀσπροπύργου (35%), τῶν Ἀχαρνῶν (116%), τῶν Ἀνω Λιοσίων (242%), ἀντιπροσωπεύει τὴν ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν τῶν ἀθηναϊκῶν προαστίων.

Εἶναι δυσχερὲς νὰ προῖδωμεν κατὰ ποῖον τρόπον τὸ φαινόμενον τῆς τοιαύτης ἀστικῆς συγκεντρώσεως θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀναχαιτισθῇ.

Τὸ μέγιστον τὸ ὁποῖον δυνάμεθα νὰ ἐλπίσωμεν εἶναι ὅτι ὁ ἐγκαινισθεὶς κατὰ τὸ 1971 νέος αὐτοκινητόδρομος Ἀθηνῶν-Πατρῶν, θὰ βοηθήσῃ εἰς τὴν δημιουργίαν ἐνὸς δευτέρου ἄξονος ἀναπτύξεως, ὁ ὁποῖος θὰ εὐνοήσῃ τὰς Πάτρας, λιμένα κατὰληλον γεωγραφικῶς διὰ τὰς σχέσεις μετὰ τὴν Δυτικὴν Μεσόγειον.

Ἐν συμπεράσματι, ἕνα ἐρώτημα τίθεται. Εἶναι δυνατόν ἐν Ἑθνῷ νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς ἑαυτὸ, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀντιδράσεως, νὰ βλέπῃ νὰ ἀποξηραίνονται τὰ μέλη του καὶ νὰ μεταβάλλεται εἰς εἶδος κορμοῦ δένδρου ἄνευ κλάδων, ὅταν μάλιστα δὲν διαθέτῃ οὔτε μεγάλην ἔκτασιν οὔτε ἐπαρκῆ πληθυσμόν;

RESUME

NOMES	EPARCHIES	Nombre des Eparchies	Nombre des Dèmes	Popula- tion
Attique et Béotie	Attique, Aégine, Mégaride, Thèbes, Lévadie	5	26	88,275
Eubée	Chalcis, Xirokhōri, Carystie, Skópelos	4	19	64,821
Phthiotide et Phocide	Phthiotide, Parnasside, Doride, Locride	4	29	80,693
Acarnanie et Etolie	Messolonghi, Naupactie, Trikhonie, Eurytanie	6	26	98,060
	Valtos, Vonitsa et Xiróméros			
Argolide et Corinthie	Nauplie, Argolide, Hydra, Trézénie, Spetzia	6	28	106,162
	et Hermionide, Corinthie			
Achaïe et Elide	Patras, Aegialée, Kalavryta, Elis	4	26	116,757
Arcadie	Mantinee, Cynurie, Gortys, Mégalopolis	4	32	115,711
Messénie	Kalamé, Triphylie, Olympie, Pilie, Messène	5	28	98,139
Laconie	Lacédémone, Epidavros-Limira, Gythion, Oetylos	4	28	86,899
Cyclades	Syros, Zéa, Andros, Tinos, Naxos, Thira, Milos	7	33	134,856
10	49	49	275	990,373

N o t a. Cette division de la Grèce, a été établie par une loi du 6 Décembre 1845.
Les Nomes et Eparchies sont analogues à nos Départements et Arrondissements.
Les Dèmes ont plus de rapport avec nos Cantons qu'avec nos Communes, quelques uns comprennent 40 Villages.

*Ελῆφθη ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν: «Carte de la Grèce, rédigée et gravée au dépôt de la guerre d'après la triangulation et les levés exécutés par les officiers du corps d'Etat-Major à l'échelle de 1: 200.000, Paris 1852».
Ἡ πηγὴ τῶν στοιχείων τούτων μᾶς ὑπεδείχθη ὑπὸ τοῦ κ. Κώστα Παπαπάνου, τ. Δ/ντοῦ Ἀνωτάτης Ἐκπαιδεύσεως τοῦ Ὑπ. Παιδείας καὶ μέλους προγενεστοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ ΕΚΚΕ.